

ВИДИ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У запропонованій статті висвітлено особливості видів мотивації до діяльності у студентів різних спеціальностей вищого навчального закладу педагогічного спрямування, а також представлений аналіз взаємозв'язку між видами мотивації, гендерними особливостями та особливостями темпераменту. Робота проводилася серед студентів історичного, соціально-психологічного факультетів та навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. Представлена авторська методика визначення виду мотивації та описано психодіагностичний інструментарій її проведення, який може бути застосований для будь-якого виду діяльності.

Ключові слова: базова, соціальна, пізнавальна та професійно-результативна мотивації; мотив; мотивація; психодіагностичний інструментарій.

© Мірошніченко О. А., 2016

Вступ. Студентство визначають як своєрідну динамічну групу, метою діяльності якої є засвоєння соціально-професійних ролей, підготовка до виконання професійних, суспільних та економічних функцій. Головними напрямками діяльності студентів є професійне навчання, особистісне самовдосконалення, розвиток інтелекту, моральне, естетичне та фізичне збагачення. В юності активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, яка базується на мотиваціях та потребах особистості. Це сензитивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини та для завершення формування особистості в усіх її проявах. Цей вік вважають «золотим віком» людини, оскільки у цей період найвищого розвитку досягають всі функціональні рівні організму (Подольак Л. Г., 2006, с. 102).

Метою статті є дослідження видів мотивації, їх зв'язку між гендерними особливостями та особливостями темпераменту, а також зміни в системі мотивації сучасних студентів ВНЗ педагогічного спрямування.

Завдання статті полягають у дослідженні теоретичних основ процесу мотивації сучасного студента та аналізу результатів практичного застосування інструментарію щодо вивчення системи мотивації.

Аналіз сучасних джерел досліджень. Важливу роль у формуванні та становленні особистості студента відіграє його мотиваційна сфера (потреби, мотиви, прагнення, схильності, ідеали, переконання, світогляд). У даній роботі ми аналізуємо види мотивації, засновані на теоретичних розробках Є. Ільїна, А. Маслоу, Рокича, Б. Баса, О. Потьомкіної, Н. Рейнвальд, О. Леонтьєва, П. Сімонова, Е. Фромма. Термін «мотивація» у психології розглядається як внутрішня спонукальна причина дій і вчинків особистості, а мотивація виступає як система взаємопов'язаних мотивів діяльності, що визначають лінію поведінки.

П. Сімонов (Сімонов П. В., 1975, с. 28-29) називає мотиви вітальні, ідеальні та соціальні. Соціальні, у свою чергу, він розділяє на мотиви, що базуються на потребах «для себе» (які усвідомлюються як належні права) і «для інших» (які усвідомлюються як обов'язки). Т. Новожилова виділяє такі мотиви: пізнавальні-інтелектуальні, практично-перетворювані, комунікативні [5]. Є. Ільїн (Ільїн Є. П., 2011, с. 305) називає такі навчальні мотиви у студентів, як професійні, особистого престижу, прагматичні та пізнавальні.

І. Володарська, Н. Ізергін, А. Марков пропонують об'єднати усі мотиви у наступні чотири групи: професійні, пізнавальні, соціальної ідентифікації, утилітарні. Прикладом професійних мотивів вони називають прагнення стати висококваліфікованим фахівцем; пізнавальні-інтелектуальних – бажання отримувати задоволення від самого процесу навчання; соціальної ідентифікації – прагнення студентів до гарного навчання заради соціального схвалення з боку оточуючих; утилітарних – бажання мати матеріальну винагороду та уникнення засудження з боку близьких [1].

М. Дяченко та Л. Кандибович перераховують такі напрями розвитку особистості студента як майбутнього фахівця: формується професійна спрямованість та необхідні для цього здібності; вдосконалюються психічні процеси та досвід особистості; збільшується почуття обов'язку, відповідальність,

зміцнюється життєва позиція студента; зростає соціальна, духовна і моральна зрілість; вдосконалюється процес самовиховання у формуванні якостей, необхідних для майбутнього спеціаліста; міцніє професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної роботи (Дьяченко М. И., 2006, с. 32-34).

Виклад основного матеріалу. Навчальна діяльність студента може бути вузькоспрямованою (бажання мати високі оцінки, гарні конспекти, вивчати першоджерела), а також широкоспрямованою. Вона відрізняється розумінням соціальної значущості навчання, розвитком пізнавальних інтересів, особистісним спілкуванням з викладачами, самостійністю при вивченні навчального матеріалу, оригінальністю відповідей на семінарах. Така навчальна діяльність студента професійно спрямована та відрізняється посиленням ролі професійних мотивів самоосвіти та самовиховання. М. Артюшина виділяє, залежно від змісту діяльності, як студента, так і викладача такі групи мотивів (Артюшина М. В., 2007, с. 327-328):

- професійні (пов'язані з певною професійною діяльністю);
- пізнавальні (пов'язані з отриманням знань);
- широкосоціальні (бажання зайняти певну позицію, роль у суспільстві, престижність);
- вузькосоціальні (прагнення мати статус у конкретній соціальній групі);
- процесуально-змістові (зацікавленість у самому процесі та змісті діяльності);
- матеріальні (можливість забезпечити себе матеріально);
- мотиви досягнення (прагнення досягти певних результатів у діяльності);
- утилітарні (прагнення отримати безпосередні переваги від діяльності чи уникнути небезпеки та покарань).

На нашу думку, ці групи мотивів можна об'єднати у чотири: професійно-результативні (професійні + досягнення), соціальні (широкосоціальні та вузько соціальні), пізнавальні (пізнавальні + процесуально-змістові) та базові (матеріальні + утилітарні). Ця класифікація була покладена в основу психодіагностичного інструментарію визначення мотивації діяльності особистості, яка була перевірена шляхом проведення досліджень зі студентами Житомирського державного університету імені Івана Франка (усього 71 особа з історичного та соціально-

психологічного факультетів, а також навчально-наукового інституту іноземної філології). До складу даного інструментарію входять методики спрямованості особистості Б. Басса, визначення соціально-психологічної мотивації О. Потьомкіної та методика ОПКДЕ Н. Рейнвальд (Райгородский Д. Я, 2008, с. 563-569; 641-648).

Нами були обрані саме ці методики, тому що, на нашу думку, формування особистості майбутнього спеціаліста проходить три етапи:

I етап: світоглядний, що передбачає формування світогляду, переконань та професійної свідомості особистості. Деякі результати такого формування ми досліджували за допомогою методики спрямованості особистості Б. Басса.

II етап: професійний, що спрямований на оволодіння необхідною системою знань, технологією практичної діяльності та формування культури майбутнього спеціаліста (організованість, культура спілкування, естетичний розвиток). Для дослідження цих якостей використовувалася методика ОПКДЕ Н. Рейнвальд.

III етап: особистісний, метою якого є формування професійно важливих якостей особистості, гуманістичної спрямованості, цінностей, норм, що спонукають особистість до ефективної діяльності. Ці властивості майбутнього спеціаліста ми досліджували за допомогою соціально-психологічної мотивації О. Потьомкіної.

Представляємо результати досліджень, проведених нами зі студентами різних факультетів у 2014-2015 рр. Шкали означених методик ми розподілили, згідно їхнього змісту, за визначеними нами чотирма видами мотивації. Розподіл шкал представлено нами у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл змістових шкал методик за видами мотивації

Вид мотивації	Методики		
	Б. Басса	Н. Рейнвальд	О. Потьомкіної
Базова	Спрямованість на себе	Працелюбність	Установка на егоїзм, гроші
Соціальна	Спрямованість на колектив	Колективізм	Альтруїзм і влада
Пізнавальна	X	Допитливість, естетизм	Процес і свобода
Професійно-результативна	Спрямованість на справу	Організованість	Результат і праця

Таким чином, на кожен вид мотивації припадає по чотири шкали, які приведені нами до єдиного абсолютного показника у бальному визначенні (min – 0; max – 20). Сумарна кількість балів за кожним видом мотивації може складати до 80 балів.

У табл. 2 та на рис. 1 нами представлений результат розподілу студентів (у %) різних факультетів за видами мотивації до професійної діяльності.

Таблиця 2

Розподіл студентів різних факультетів за видами мотивації

Назви факультетів	Види мотивації			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
Інститут іноземної філології	30,0%	27,5%	30,0%	12,5%
Історичний факультет	41,2%	23,5%	23,5%	11,8%
Соціально-психологічний факультет	35,7%	35,7%	31,4%	7,1%
% від загальної кількості осіб (71 особа)	33,8%	28,2%	26,8%	11,2%

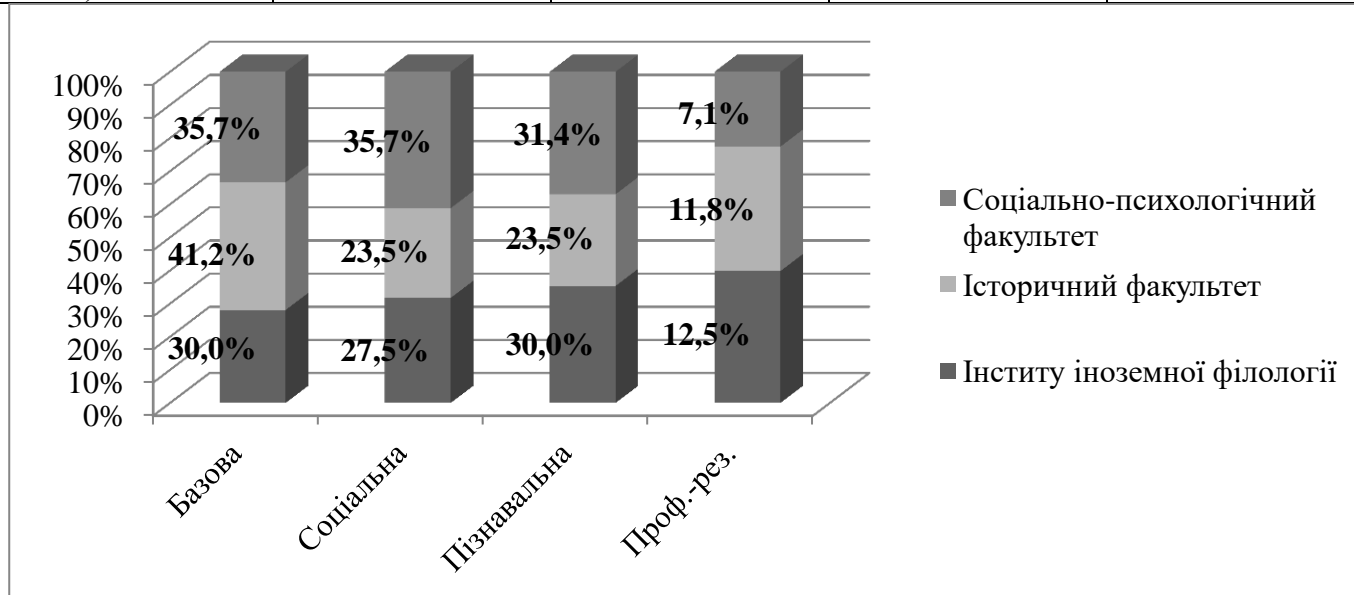

Рисунок 1. Розподіл студентів різних факультетів за видами мотивації

Таким чином, видно, що найбільший відсоток має базова мотивація, до якої відноситься матеріальне забезпечення навчання (стипендія) та майбутня заробітна плата, а також інші матеріальні блага, притаманні майбутній професії (літня відпустка, соц. пакет, зручний графік роботи тощо). Проте, спостерігаємо деякі

відмінності між представниками різних спеціальностей. Так, найбільшим є показник базової мотивації у студентів історичного факультету. Це пояснюється тим, що тут більшою мірою представлені студенти чоловічої статі, які, звісно, відповідають за добробут майбутньої сім'ї. На другому місці, в цілому, у всіх досліджуваних переважає соціальна мотивація. Це пояснюється тим, що педагогічна та соціально-психологічна діяльність пов'язані зі сферою спілкування та комунікативними вміннями майбутніх спеціалістів. Проте, у студентів інституту іноземної філології на другому місці знаходиться пізнавальна мотивація, що говорить про більш творчий підхід студентів даної спеціальності до навчання. Професійно-результативна мотивація у студентів всіх факультетів знаходиться на останньому місці. На нашу думку, це свідчить про те, що юнаки у даному віці ще не зовсім уявляють собі майбутній професійний результат своєї діяльності.

Наступним питанням, яке нас зацікавило, був гендерний аспект переважаючої мотивації студентів, відповідь на яке зображено у табл. 3.

Таблиця 3

Розподіл студентів чоловічої та жіночої статі за видами мотивації (у %)

Стать	Види мотивації			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
Чоловіча	38,5%	23,1%	23,1%	15,4%
Жіноча	32,8%	29,4%	27,5%	10,3%
Різниця	5,7%	-6,3%	-4,4%	5,1%

Як бачимо з таблиці 3, базова мотивація залишається переважаючою як у юнаків, так і у дівчат, а професійно-результативна займає останню позицію. Проте, є відмінності у мотивації між чоловіками та жінками. Студенти чоловічої статі мають більш виражену базову мотивацію у порівнянні зі студентками (різниця складає 5,7%). Жінки, навпаки, мають більш виражену соціальну та пізнавальну мотивації, що говорить про їхню більшу схильність до комунікативної діяльності, дружнього спілкування, прояву емпатії та більш активну, творчу, пізнавальну діяльність.

Наше дослідження продовжилося вивченням залежності мотивації від темпераменту студентів, який ми визначали за допомогою наступних методик: тест-опитувальник Г. Айзенка ЕРІ, методика діагностики темперамента Я. Стреляу та

методика оцінки властивостей темпераменту В. Русалова [8]. Ми розуміємо, що прояви темпераменту у чистому вигляді зустрічаються рідко, проте, шляхом аналізу зазначених методик, дані були зведені до чотирьох класичних типів темпераментів. Цей зв'язок представлений нами у табл. 4 та на рис. 2.

Таблиця 4

Розподіл студентів різних темпераментів за видами мотивації (у %)

Види мотивації	Типи темпераментів			
	Холеричний	Сангвінічний	Флегматичний	Меланхолічний
Професійно-результативна	1,4%	1,4%	4,2%	4,2%
Пізнавальна	8,5%	5,6%	8,5%	4,2%
Соціальна	5,6%	9,9%	5,6%	7,1%
Базова	11,3%	14,1%	5,6%	2,8%
% від загальної кількості досліджуваних	26,8%	31,0%	23,9%	18,3%

Таким чином, проаналізувавши отримані результати, ми виявили ознаки залежності між проявами темпераменту та видами мотивації. Так, у представників холеричного типу темпераменту переважає базова та пізнавальна мотивації (11,3% та 8,5% відповідно), у сангвініків передбачає базова та соціальна мотивації (14,1% та 9,9% відповідно), у флегматиків переважає пізнавальна мотивація (8,5%), а у меланхоліків – соціальна мотивація (7,1%). Це свідчить про те, що у студентів екстравертів, якими є холерики та сангвініки, найбільш яскраво виражена базова мотивація, яка відноситься до зовнішньої мотивації. Студенти флегматичного темпераменту, які є інтровертами, більш занурені у внутрішній світ явищ, тому для них є переважаючою пізнавальна мотивація. Цікавим виявився той факт, що у меланхоліків, які також належать до інтровертів, переважаючою є соціальна мотивація. Ми можемо пояснити це тим, що для меланхоліків характерним є прояв емпатії, висока чутливість, вміння поставити себе на місце іншої людини.

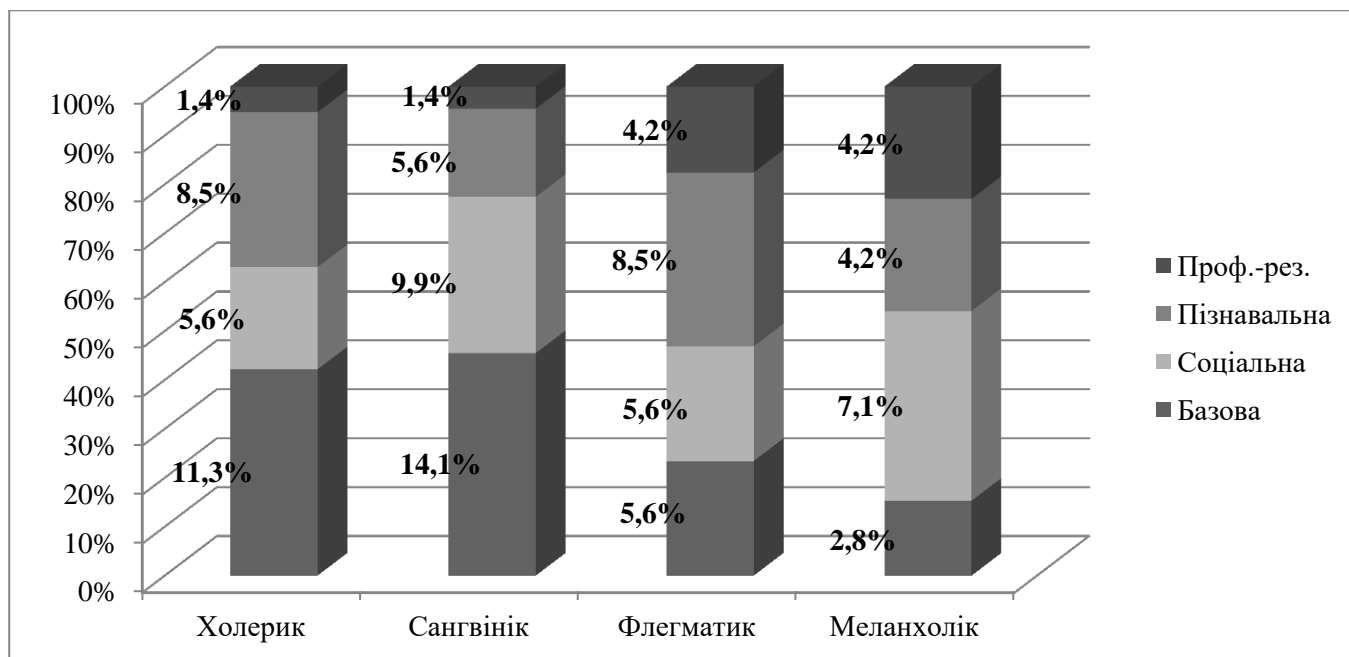

Рисунок 2. Розподіл студентів різних темпераментів за видами мотивації (у %)

Робота з вивчення мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності була розпочата з 2005 року, тому ми маємо можливість дослідити зміну мотивації у студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка. (Мірошніченко О.А., 2008). Порівняння результатів дослідження в різні роки зображені у табл. 5 та на рис.3.

Таблиця 5

Розподіл за видами мотивації студентів у різні роки дослідження (у %)

Роки	Види мотивації			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
2005 р.	29,9%	30,6%	21,6%	17,9%
2015 р.	33,8%	28,2%	26,8%	11,2%
Різниця	3,9%	-2,4%	5,20%	-6,7%

Як видно з таблиці 5, базова та пізнавальна мотивації за останні 10 років збільшилися (відповідно на 3,9% та 5,2%), а соціальна і професійно-результативна мотивації зменшилися (на 2,4% та 6,7% відповідно), що свідчить про те, що у суспільстві відбулися значні зміни у соціально-політичному та економічному житті, і молоді люди більшою мірою розраховують на власні сили у здобутті матеріальних благ та зміцненні свого добробуту через професійну діяльність, в основі якої лежить творчість та пізнання.

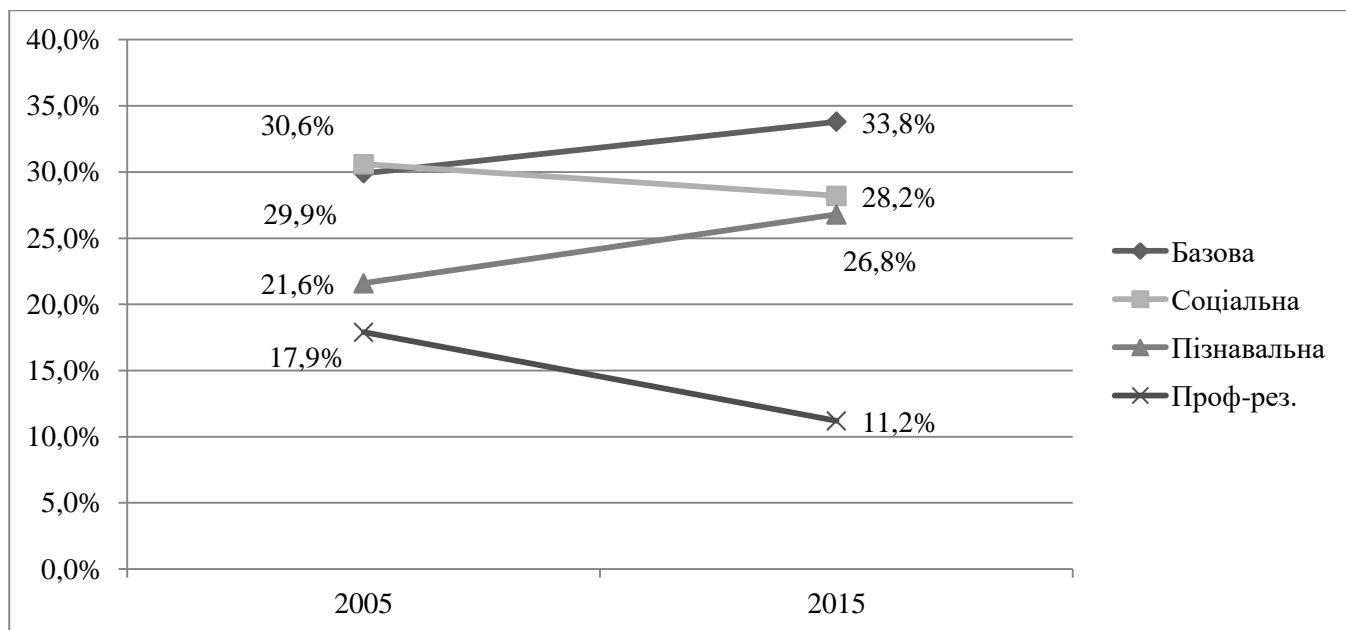

Рисунок 3. Розподіл за видами мотивації студентів у різні роки дослідження (у %)

Висновки. Робота з вивчення мотивації студентів має практичну значущість у тому сенсі, що, дослідивши переважаючі типи мотивації у студентів різних спеціальностей, викладач може спрямувати свою професійну діяльність на активізацію навчально-виховних впливів, притаманних кожній мотивації. Наше дослідження не є закінченим та остаточним, наступним кроком ми вважаємо, що необхідно створити типологію особистості студента, спираючись, з одного боку, на фізіологічно обумовлені властивості особистості (тип нервової системи, тип вищої нервової діяльності, темперамент), а з іншого – на соціально обумовлену підструктуру особистості, одним із центральних компонентів якої ми вважаємо мотивацію.

Література

1. **Володарская И. А.** Некоторые проблемы формирования профессионализма у курсантов военного артиллерийского университета [Електронний ресурс] / И. А. Володарская, Н. Д. Изергин, А. С. Марков. – Режим доступу: [www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1 &mytip=1 &word=&pagesize=15&Nomer=138](http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=138)
2. **Дьяченко М. И.** Психология высшей школы: Учеб. пособие / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, С. Л. Кандыбович. – Мн.: Харвест, 2006. – 416 с.
3. **Ильин Е. П.** Мотивация и мотивы./ Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 512 с
4. **Мірошниченко О. А.** Формування соціально-значущих якостей майбутнього вчителя: дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01

"Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О. А. Мірошніченко. – Житомир, 2008. – 288 с.

5. **Новожилова Т. И.** Формирование профессиональной мотивации у студентов вузов для педагогической деятельности в учебном процессе [Електронний ресурс] / Т. И. Новожилова. – Режим доступа: <http://mncipi.narod.ru/1019.htm>

6. **Подольск Л. Г.** Психологічна підготовка майбутнього викладача як передумова гуманізації і демократизації вищої освіти / Л. Г. Подольск, В. І. Юрченко // Освіта і управління. – 2006., т. 9. - № 3-4. – С. 99-107.

7. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів у вищій школі: навч. посіб. / за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. – К.: КНТУ, 2007. – 528 с.

8. **Райгородский Д. Я.** Практическая диагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара: «БАХРАХ-М», 2008. – 672 с.

9. **Симонов П. В.** Высшая нервная деятельность человека. Мотивационно-эмоциональные аспекты / П. В. Симонов. – М.: Наука, 1975. – 176 с.

10. **Фурман О.Е.** Полімотивація – спонукальний параметр інноваційно-психологічного клімату. Scientific Journal «ScienceRise». 2015, № 6/1(11), doi:10.15587/2313-8416.2015.45049.

Мирошніченко О. А. ВИДЫ МОТИВАЦИИ ЛИЧНОСТИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В предлагаемой статье освещены особенности видов мотивации к профессиональной деятельности у студентов разных специальностей высшего учебного заведения педагогического направления, а так же представлен анализ взаимосвязей между видами мотивации, особенностями темперамента и гендерными особенностями. Работа проводилась среди студентов исторического, социально-психологического факультетов и учебно-научного института иностранной филологии Житомирского государственного университета имени Ивана Франка. Представлена авторская методика определения вида мотивации и описан психодиагностический инструментарий её проведения, который может быть применён для любого вида деятельности.

Ключевые слова: базовая, социальная, познавательная и профессионально-результативная мотивации; мотив; мотивация; психодиагностический инструментарий.

Мірошніченко Олена Анатоліївна - доцент кафедри педагогіки, психології та управління навчальними закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент, perspektiva-z@ukr.net, 095-272-02-77; 093-37-82-218.